

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці / Л. Голодюк. – К.: Рідна школа, 2001. – С.106-107
2. Колісник-Гуменюк Ю. Сучасні інтерактивні технології навчання / Ю. Колісник-Гуменюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. - 2013. - № 5. - С. 118-124.
3. Нісімчук А. Сучасні педагогічні технології / А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
4. Олексієвець Л. Сучасні технології навчання української мови у школі / Л.Олексієвець. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008р. – 6 с.
5. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Метод. посібник /– К.: АПН, 2002. – 136с.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. / О. Пометун, Л. Пироженко – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
7. Сазоненко Г. Педагогічні технології / Г.Сазоненко. – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.

О. В. Котельчук, Г. А. Онищенко

ЗАГАДКИ ЯК ТВІР МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ

Загадка як жанр усної народної творчості являє собою дотепне, жартівливе запитання. «Хитре», часто сформульоване в парадоксальній формі із застосуванням метафор та засобів вторинної номінації запитання зазвичай має просту відповідь-відгадку. Народність жанру підкреслює побутова тематика багатьох загадок, національно-обумовлена типовість прив'язки до побуту й реалій життя конкретного етносу, особливості його ментального, матеріального та духовного розвитку, специфіка ментальності образного мислення тощо. В усній творчості кожного народу загадка є продуктивним жанром, що постійно розвивається. Ще Арістотель визнавав, що цей специфічний жанр фольклору являє собою своєрідну, колоритну, авторську метафору, яка часто в спеціально завуальованій формі розкриває сутність певного предмета або явища через ознаки реалій, чимось подібних, але нерідко взятих із зовсім іншої сфери життя. При зіставленні їх і виявляється певна «спорідненість» різних, часом досить далеких

одна від одної «зближуваних» речей, основні риси яких висвітлює загадка-метафора, надаючи поетичності звичайнісіньким предметам і виявам людського буття [1; 58]. Деякі твори цього жанру побутують просто у вигляді запитання або своєрідної головоломки, що в переносному значенні описує певну характерну прикмету загаданого предмета.

Кожна загадка несе в собі елемент мовної та культурологічної гри, що збуджує уяву того, хто має її відгадати, розвиває художнє мислення. Саме в цьому одна з її важливих функцій.

Народна загадка – один із найдавніших мовно-літературних жанрів. Вона належить до числа елементарних, мінімальних форм усної традиційної культури, як і прислів'я, і цим відрізняється від розповідних жанрів. На відміну від оповідання, або наративної мовної модальності, загадка є представником мовної модальності, яку маємо назвати фігуративною.

Вона являє собою не оповідання, не послідовність подій, а фігуру мови, утворену певною сукупністю мовних компонентів; причому вона, вочевидь, перевершує складністю будь-яку іншу відому малу літературну форму. Дослідження переносної природи народної загадки є одним із нагальних завдань для визначення її спільних рис з іншими формами фольклорних творів та специфічних характеристик.

При відсутності загальноприйнятого визначення народної загадки можна вказати на її характерні ознаки, що відрізняють її від будь-якого іншого фольклорного жанру. По-перше, народна загадка відрізняється формальними стилістичними ознаками: вона компактна, найчастіше складається з двох коротких фраз і цим сильно відрізняється від літературної, яка, навіть наслідуючи народну, може бути досить багатослівною. По-друге, народна загадка широко вдається до вторинної номінації та інших засобів мовної гри, чим вона рішуче відрізняється від питання, розрахованого на раціональне зусилля, тобто від більшості енігматичних жанрів. По-третє, народна загадка як незалежний жанр відрізняється від загадок, пов'язаних зовнішнім контекстом: її розв'язання не залежить від будь-яких спеціальних знань, таких, як знання священних текстів чи математики; воно не залежить і від будь-якого своєрідного розповідного контексту, як у загадках в чарівних казках. Глибока предметність, яскравість і конкретність факту чи образу, що лежать в основі загадки, є характерними рисами загадки як типу фольклорної творчості. Народна загадка має певну структурну цілісність.

Народна загадка привертала увагу саме як долітературна, «інша» форма самої літератури. Її зразки можна знайти в складі найдавніших літературних пам'яток, наприклад, на асирійських клинописних табличках, у біблійному П'ятикнижжі та в античних розповідях про Гомера [4, 364]. Дуже істотною особливістю народної загадки є її поширеність. Вона знайдена на всіх материках і чи не у всіх типах культури, як би далеко вони не розходилися у просторі та часі. Але питання це не вивчено достатньою мірою.

Однією з перших логічно несуперечливих і науково вмотивованих класифікацій, що не втратила свого значення і в наш час, була запропонована І. Франком у праці «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» [6]. Аналізуючи первісний слов'янський світогляд, побудований на ідеалізації і персоніфікації сил і явищ природи, та давні релігійні вірування (анімізм, зооморфізм і антропоморфізм), Франко кладе їх в основу класифікації загадок як одного з найдавніших жанрів.

Першою за походженням дослідник вважає групу загадок, які називає анімістичними. До них відносить твори, в яких неживі предмети, сили і явища природи представлені як живі істоти, тобто персоніфіковані чи одухотворені. Наприклад, уявлення, що небо – батько, а земля – мати, знайшло відображення в загадках, типу «Тато високий, мама широка, син кучерявий, невістка сліпа» (Небо, земля, вода, ніч) [6; 264].

Загадки, в яких сили природи зображені у вигляді звірів, становлять другу, дещо пізнішу групу, яку Франко називав зооморфічною. У зооморфічних загадках зафіксовані тотемічні вірування слов'ян і елементи поклоніння тваринам-тотемам. Найвиразніші з них ті, в основі яких лежить поклоніння корові, волу, бику: «Чорна корова всіх людей поборола, а білий віл всіх людей на ноги підвів» (ніч і день) [8]. Це стосується й образів хмар у вигляді овець: «Сиві барани все поле залягли»; вітру в подібі коня: «Що біжить без поводя?», а також інших явищ – вогню, води, грому, місяця, снігу, дощу, веселки та ін. [8].

Значна група загадок пов'язана з культом птахів: червоного півня, що асоціюється з вогнем – «Сидить півень на осиці, підняв догори косиці» (Вогонь і дим); золотої квочки з курчатами – «За горами, за лісами золота квочка золоті курятка водить» (Місяць і зорі); чорного птаха – ночі; білого птаха – снігу; сивого птаха – диму та ін. [8]. Франко наголошує на такому цікавому й недрюгрядному факті, що символами явищ природи служать майже виключно домашні тварини та птиця (за винятком кількох загадок, де звірі нечітко означені), тому що «звірі, з котрими чоловік найближче живе, котрих вдачу найліпше знає, і

котрі разом, як нас поучає порівнююча історія первісних релігій, займали найбільше місце в первісній культурі звірів (зоолатрії), спільним в більшому або меншому розмірі всім народам на певному ступені розвитку духовного» [6; 290].

До третьої групи належать антропоморфічні загадки, тобто такі, де явища природи і реальності дійсності порівнюються з людьми і людськими взаєминами. Наприклад, сонце – пан, місяць – пастух-наймит; вітер – злодій; місяць – чумак, зорі – воли; замок – сторож та ін. Вони теж успадкували анімістичні риси, але, вказуючи на певні суспільні відносини та явища, є витвором більш сучасним і віддаленим від первісної міфології.

Детально зупиняючись на аналізі цих трьох груп, Франко зазначав, що всі інші загадки є «штучнішими», бо витворені народною уявою й фантазією, а тому є цікавими з точки зору фразеології та мови, а не світогляду чи змісту, закладеного в них [6]. Їх можна умовно об'єднати у ще одну групу загадок, в яких явища чи предмети порівнюються з іншими явищами чи предметами. Наприклад, сніг – скатертина, ніч – покривало, веселка – міст, зорі – цвяхи, блискавка – коса та ін.

Відомий методист ХХ століття, літературознавець М. Рибнікова запропонувала поділити загадки за тематичними розділами та за районами і виконавцями. Вона вперше звернула увагу на необхідність вказувати для загадок, як і для інших фольклорних жанрів, місце запису та виконавця [5].

Існує класифікація В. Чичерова, який писав про можливість систематизувати загадки за їхньою художньою структурою: питання, метафоричні й алегоричні загадки, арифметичні, жартівливі [7]. Ю. Ілларіонова також розподілила загадки за їхньою структурою: загадки, побудовані на перерахуванні ознак предмета; загадки, побудовані на основі протиставного порівняння, та загадки метафоричні. В основі різних загадок лежать різні логічні механізми [3].

Отже, загадки – це здобутки трудової діяльності, народного досвіду та поетичного витвору, що не могло не позначитись на художній формі творів. Загадки належать до вторинної дериваційної когнітивної зони. Їх поява препарується облігаторним досвідом порівняння, аналізу та абстрагування. Повсякденний життєвий досвід закріплюється у загадках з давніх-давен, вони зберігають свою первісну функцію як атрибута соціалізації людини [2, 55].

Саме загадки відтворюють ті фундаментальні когнітивні процеси, які є найхарактернішими для людини і тому носять універсальний характер, відтворюючись протягом тисячоліть і зберігаючи свою актуальність.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Аристотель. Об искусстве поэзии / Аристотель; [пер. В. Г. Аппельрот]. – М. : Художественная литература, 1957. – 156 с.
2. Дружина Т. А. Історія дослідження загадок у різносистемних мовах / Т. А. Дружина // Дискурс у міжкультурній комунікації [Електронний ресурс]. – Одеса, 2014. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1782/1/%D0%A3%D0%94%D0%9A%2037.pdf>
3. Илларионова Ю. Г. Учите детей отгадывать загадки / Ю. Г. Илларионова. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
4. Колесса Ф. М. Усна народна словесність / Ф. М. Колесса. — Львів : “Просвіта”, 1983. — 645 с.
5. Рыбникова М. А. Загадка как элементарная поэтическая форма / М. А. Рыбникова // Избр. тр. –М.: Просвещение, 1985. – С. 180–185.
6. Франко І. Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних // Франко І. Твори: У 50 т. – Т. 26. – С. 332 – 346.
7. Чичеров В. И. Школы сказителей Заонежья / В. И. Чичеров. – М. : Наука, 1982. – 197 с.
8. Шестопал М. Українські народні загадки / М. Шестопал. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. - 399 с.

Г. А. Кривохат, І. П. Мамчич

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ТРОПІВ У ПОЕЗІЇ С. ЖАДАНА (на матеріалі збірки «Месопотамія»)

Кожен поетичний твір – пізнавальне відображення об’єктивної реальності, емоційне вираження оцінки відображеного митцем і створення нового ілюзорного об’єкта, що перетворює вихідну реальність задля того, аби він утілював зливу єдності знання й оцінки. Такої тривимірної структури немає у нехудожніх образів, які мають документально-репродукційний, науково-ілюстративний або проектуально-технічний характер.

На сьогодні наука має достатньо обґрунтовані прийоми й методи лінгвістичного аналізу поетичного тексту. На сучасному етапі розвитку мовознавства науковці вивчають поетичний текст у багатьох аспектах: власне лінгвістичному (Н. Валгіна, Ф. Бацевич, Л. Мацько), психолінгвістичному (І. Зимня, Л. Калми-